

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LVI/1–2

Посвећено ПАВЛУ ИВИЋУ

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горшан-Премк, др Ирена Грицкаји, др Милка Ивић,
др Александар Лома, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Слободан Реметић, др Живојин Станојчић,
др Светозар Симијовић, др Сретко Танасић, др Зузана Тојолићска,
др Драго Ћутић, др Егон Фекетић*

Ову књигу Филолога уредио
СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

БЕОГРАД
2000

ЈАСНА ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ
(Београд)

ИДИОГЛОТИЈА ИЛИ АЛОГЛОТИЈА: ЈОШ ЈЕДНОМ О СХ. ГУМАТИ 'ЈЕСТИ, ЖДЕРАТИ'

Једна од многих задужбина проф. Павла Ивића јесте оснивање Одбора за етимолошки речник при САНУ, односно формирање радионице у којој ће такав речник моћи да настане¹. Иако данас више нико нема дилема око тога да ли нам је Скоков *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* довољан или нам треба нови, савремени етимолошки речник српског језика², неће бити на одмет да се такав став још једном образложи на примеру глагола *гумати* 'јести; гомилати' коме је у Скоковом речнику посвећена чак цела одредница, и којим су се у више наврата бавили и домаћи и страни етимолози, слависти и неслависти. Предложимо једну детаљнију слику не само овог глагола, већ и његове шире лексичко-семантичке породице. Такво решење можда се неће толико приближити коначној слици о пореклу глагола *гумати*, колико ће се удаљити од онога што је до сада речено о његовој етимологији.

У историји наше етимологије (односно етимологисања наше лексике), мало је речи о којима се писало толико много пута, и са тако различитим закључцима, као о релативно маргиналном глаголу *гумати* *impf.* 'јести халапљиво, прождрљиво', забележеном још код Вука (у овом облику и значењу и код Микаље и Стулића), а данас посведоченом на већем делу српског и хрватског језичког простора³. Његову минималну породицу такође налазимо већ код Вука: *нагума-*

¹ Уп. његов чланак „Етимолошки пројекат САНУ“, *Славистика* I, Београд 1997, 113-115.

² Више о првим конкретним корацима у том правцу говоре одреднице *Огледне свеске* (у даљем тексту: ОС), а о теоријским оквирима пројекта њен Увод (ОС XI-XXI). Уп. и радове осталих учесника тог пројекта у овом зборнику, М. Бјелетић, С. Петровић, Б. Сикимић, М. Ђокић, Т. Петровић, М. Вучковић, а нарочито А. Ломе.

³ Идентичне потврде из Примоштена, Рогознице и Трпња на Пељешцу доноси и Vinja (1998:193), али је занимљиво да се ни у словеначком ни у македонском или бугарском језику (за сада) не може наћи траг овог глагола или неке речи из његове породице.

џи (се) pf. 'награбити се', именицу *џгумак* m. 'грмић', као и деноминал *заџгумчиџи* pf. 'зарасти (о бради), fruticem imito' (мада је последња два облика препознала тек Петљова — види ниже)⁴, а речници стандардно бележе и *verba agentis гумач(а)* 'човек / жена која много једе', *гумалац*, *гумалица* 'id.', *гумало* 'човек који брзо и много једе; који зарађује много новца'.

Поред три алоглотска тумачења, постоји и неколико објашњења којима се ова реч смешта у словенски фонд, али увек на други начин, везивањем за различите релативно сличне глаголе. Свим овим тумачењима, и алоглотским и идиоглотским, заједничко је то да сх. *гумаџи* везују директно за неки страни облик, а не полазе од основног корака који би био конституисање сопствене лексичко-семантичке породице глагола *гумаџи* у сх. језику, која би својим формалним профилем и семантичким садржајем била путоказ ка највероватнијем етимолошком решењу на општесловенском, евентуално још прасловенском плану.

Најстарије, Бернекерово, помишљање на порекло овог глагола од ствнем. *goumōn* 'гостити се, пировати', преузима и Скок, али уз опаску да је „мање вјеројатно s obzirom na areu gdje se govori i na značenje“ (Skok I 632).

Поповић изводи *гумаџи*, *нагумаџи (се)*, *гумача* од гр. γέμω 'пун сам', γομίζω '(на)пунити', γομᾱτίζω 'ручати', односно γόμος 'терет', мада је и сам свестан фонетских препрека које стоје на путу таквом тумачењу: „г- за γ(ι)- – није јасно“ (Поповић 1953:209).

Најновије алоглотско тумачење предлаже Виња у *Jadranskim etimologijama* и према њему објективно треба имати понајвише резерве, премда аутор, након аргументоване критике онога што стоји код Скока, без иједне оградe, закључује „da је opravdanije okrenuti se prema romanskom ishodištu i poći od lat. *rumigare* 'preživati'“ (Vinja 1998:193–194)⁵. Даља поређења са једном од четири варијанте метатезе изворне латинске речи, са континуантама у рум. *ruguma* и итал. дијал. (Сицилија!) *ragum(i)ari*, као и истророманским *raguma* итд., све у специфичном значењу 'преживати' (l.c.), представљају објективно да-

⁴ Скок има чак посебну одредницу *џгумак* (која садржи и деноминал), али једино што се у њој закључује јесте да је то изолована сх. реч (Skok II 548). И много касније се, нпр. у SP 7:169, ова реч квалификује као нејасна.

⁵ Необичан је, али не и редак, нарочито међу старијим етимолозима, став који стоји иза оваквог суда — као да реч мора бити страног порекла, само се поставља питање који је језик изворник. Чудно је и то што аутор у тексту одреднице не помиње тумачење које полази од грчког предлошка, нити потврде које Поповић доноси, иако у литератури, на крају, ипак наводи Поповићев чланак.

У московском прасловенском речнику се, на основу сх. *gumaihi*, чеш. дијал. *houmat* 'јести', *gumat* 'туцати', слч. *gumat* 'туцати, гурати; вући, чупати', реконструира само глагол, псл. **gumati*, али без иједног другог члана његове лексичко-семантичке породице⁹ и закључује се (након одбацавања идиоглотских тумачења Скока и Безлаја) да је највероватнији Бернскеров суд о германском пореклу (ЭССЯ 7:173).

Бориш се имплицитно дистанцира од овог последњег става и уз проширивање словенског ареала и творбеног инвентара псл. глагола кашупским облицима *gumas*, тј. *zgumas* 'згртати, гомилати, красти', *zgumnos* 'згрнути, скупити' и *gumlēs* 'мрљавити, полако жвакати', *gumžas* 'полако јести, жвакати' закључује (за Махеком) да је то свакако првобитно експресиван глагол, вероватно ономатопејског порекла, који је означавао радњу једења (халапљивога, уз гурање хране у уста итд.), а да је значење 'скупљати, згртати' секундарно (SEK II 230–231). Осим принципијелне неверице у овакав, нетипичан смер семантичког померања¹⁰ (и то независно на две тако удаљене тачке словенског простора као што су српски и кашупски), треба посумњати и у то да се провобитно значење јавља у различито варираним експресивним облицима, а изведено у облику који показује чисту основу (или проширену стандардним, функционално употребљеним префиксом *съ-*).

Задржавајући резерву према коначном решењу које се предлаже у SEK-у, ваља истаћи да тамо изложени материјал јасно показује да ниједна од поменутих алоглотских етимологија никако не може важити за све досад изнете словенске глаголе чији облици и значења недвосмислено сведоче о њиховој генетској сродности.

Најзначајнији помак ка свеобухватном сагледавању крајње етимологије псл. **gumati*, и то на ие. плану, чини Варбот 1999 када, испитујући традиционалну етимологију псл. **gumьno* 'заравњено земљиште на коме се врше, веје или млати жито' којом се ова именица анализира као сложеница од корена **gu-* (који је у **gov-ędo*) и глагола **męti*, **mьno* 'газити', предлаже да се она разложи на корен **gum-* и суфикс *-ьno*. Тражећи дубље генетске везе те речи она долази до псл. глагола **gumati* (уп. ЭССЯ и SEK svv.) чијим већ познатим континуантима додаје рус. дијалектизме *сгумѣтитъ* 'појести' (сред-

⁹ Због строго лексемне структуре овог речника није узето у обзир чак ни значење префигураног глагола 'грабити, гомилати' (који ни касније није реконструисан као прасловенски).

¹⁰ Овде доводимо у питање само смер у семантичком развоју, а не и познату чињеницу да та два значења врло често иду или у пару, или у тријади са 'ударати' које је, највероватније, и основно, док је 'јести' последње у том низу — за неке примере из ист. Србије cf. и Влајић-Поповић 1993.

њи Урал) и *пригумитъ* 'притегнути, притиснути тегом (нпр. купус)' (Јарослав) (ор. cit. 615).

Пошто је фокус анализе пренела са псл. **gumьno* на псл. **gumati*, Варбот закључује да у његовом корену треба видети део апофонског низа **gum-* /**gьm-* /**gym-*. Док је овај последњи вокализам слабо продуктиван, корен са полугласом има бројне континуанте у већини слов. језика, често са различитим суфиксалним проширењима. У етимолошкој литератури већ су нотирани псл. **gьmat(v)ati* (као и **gьmota*), **gьmyrati* /**gьmyriti* /**gьmyriti*, **gьmьzati* /**gьmьziti* /**gьmьzěti* итд. са семантиком '(при)тискати, ударати, јести, навирати, обиловати, гњурати', многи са формалним и семантичким паралелема у балтичким језицима¹¹. То је навело Варбот да све ове облике доведе у везу са псл. **žęti*, **žьmь* 'comprimere' < ие. **gem-* '(mit beiden Händen) greifen, fassen, zusammendrücken, -pressen, vollpacken; intr. vollgepäckelt sein', Варбот 1999:616). Имајући у виду (евидентно сродне) творбе са *-o-* вокализмом у корену, она закључује да коренски апофонски низ треба реконструисати као првобитну тријаду **gom-* /**gьm-* /**gym-*, са секундарним аблаутом **gum-* (ор. cit. 616–617). Дакле, од варијанте нулске базе са веларним полугласом њ (ие. *ū*) итеративним дужењем добивено је у (ие. *ū*), а секундарним аблаутом *и* (ие. *ou*)¹².

У мору примера којима уверљиво илуструје апофонски низ реконструисан на основу континуанти све четири основе са разним проширењима, Варбот наводи само два срп. глагола: *гумайи* и *гмази-и*, као настављаче псл. основа **gum-* и **gьm-*. То ни изблиза не пружа праву слику о продуктивности тих основа у српском језику, у оквиру кога ова тема остаје неисцрпљена.

Имајући све ово у виду, и усвојивши апофонски низ до кога је дошла Варбот, овде ћемо се на српском материјалу позабавити само једном од тих основа, псл. **gum-* (док ће континуанте псл. **gьm-* бити предмет неког будућег рада¹³). У словенским размерама, према на-

¹¹ Нпр. лит. *gūmurti*, *gūmuroti* 'згужвати, месити, гњечити, смотати у клупче', *gūmyti*, *gūmuliouti*, *gūmuriouti*, *gūmūturīouti* 'замотати, сакрити (се)', *gūmulas*, *gūmuras* 'грумен, грудва; хрпа', лет. *gumstīt* 'згужвати, притиснути', *gūm̄dināt*, *gūm̄dīt* 'терати, гурати, забити; подбадати, хушкати; гњавити; мучити се', *gumstīt* 'згужвати, притиснути', *gums* 'луковица, чаура; кврга, чвор, гука', *gūmza* 'кривина, неравнина, набор' итд. (Fraenkel 132).

¹² Више о секундарном аблауту уп. и Варбот 1984:120–131.

¹³ Овакав избор је диктиран практичним разлозима будући да су континуанте псл. **gom-* одавно препознате и стандардно добро покривене у већини псл. и осталих етимолошких речника (уп. нпр. s.v. *gomolj* Skok I 588–589, или псл. **gomola* /**gomolь(jь)* /**gomula* /**gomyla*, **gomolьka* /**gomolьka*, **gomoněti*, **gomonь*, **gomota* /**gomotь*, **gomьjь*, ЭССЯ 7:19–21 итд.), док је псл. **gym-* слабије продуктивно, cf. цсл. *погымати* 'palpare', рус. фолк. *погымать* 'притискати, гушити, сузбијати' (Варбот l.c.).

ма доступном материјалу, основа са *-и-* вокализмом управо на овом делу словенског терена показује највећу творбену виталност, што се открива препознавањем етимолошких веза глагола *гумати* и бројних посебних лексичко-семантичких низова груписаних око „мањих“ глагола који су или досад нерегистровани у етимолошкој литератури (нпр. *гунџаји*) или „жигосани“ етикетом експресивности¹⁴. При томе ћемо словенске паралеле¹⁵ (исцрпно евидентирани код Варбот 1999), наводити само по потреби, као аргументе за поједина потенцијална решења.

Првобитна основа *gum-* на централном јужнословенском терену формално се експресивизирала, вероватно под утицајем семантичке експанзије и дисперзије из прасловенског наслеђених значењских потенцијала. То се огледа не само у експресивним проширењима основе (формантима *-l(j)-*, *-t-*)¹⁶, већ и у палатализацији иницијалног веларног гутурала (уп. *passim* *ћумати* 'гумати' и *ћумаси* 'гумаст'), можда и експресивном уметању ликвиде *-л-* (уп. *passim* случај *гумас(и)* 'гумаст' итд. потврђен локално, на крајњем истоку).

Бројне су и разнолике континуанте псл. **gum-*, од чисте и од проширене основе, како вербалне, тако и номиналне¹⁷:

Од чисте основе:

гумати *impf.* 'јести нагло, халапљиво, брзо', *ћумати* / *ћумати* *impf.* 'гумати, јести обло и на велике залогаје' (Лика, Банија, Срем)¹⁸, *згумати*

¹⁴ Говоримо о жигосању пошто се тако квалификоване речи у пракси најчешће а priori не подвргавају дубљој етимолошкој анализи. Из круга за нас индиректно релевантих глагола, континуанти псл. **gum-*, уп. нпр. посебне одреднице код Скока s.v. *gmārīti* „...Ekspresivno.“ или s.v. *gmācnuti* „ekspresivan pf. na ni- ali se ne zna šta je gmac-“ (Skok I 574).

¹⁵ На ширем словенском плану као паралеле се могу квалификовати сви облици који се са овде изложенима поклапају било семантички, било формално, у ма којој комбинацији коренског вокализма и суфиксалног проширења основе. Вредност паралеле градира се према бројности фактора подударња, односно мноштву и релативној удаљености потврда. Нпр. док су облици *гмечџи*, *гмечкаји* и сл. 'притискати, месити' очито централно-јужнословенски дијалектизам (ако се уопште и могу сместити у псл. слој), семантичка изоглоса (са небитним творбеним разликама) сх. *гумати* *impf.* 'јести' и рус. *сгумѣтитъ* pf. 'појести' указује на вероватну псл. старину.

¹⁶ У случају основе *гџм-* и формантима *-џ-*, *-z-*, *-џ-*, уп. напомену 46.

¹⁷ Сви цитирани примери су из РСА, уколико није наведено другачије, са убикацијом, ако је могуће и са акцентом, уколико је назначен, уз корекцију (обично дугосилазног и краткосилазног) у ударни акценат код речи из ист. Србије.

¹⁸ Може се претпоставити да је овакав облик резултат формално неоправдане, експресивне, палатализације основног *гумати* (уп. нпр. и истозначно *румати*, *хрумати* и сл., Skok I 632, 690, као и маркантност *-ћ-* у савременом колоквијалном *манџаји* 'јести'), пре него независан, или са неком другом речи сродан глагол. Затим би

pf. пејор. 'појести' (Ускоци, Станић 1990)¹⁹, *гумати се* impf. 'гојити се'²⁰ вероватно и архаични *intensivum gumatijii* impf. 'гумати' (Кавањин)²¹, *нагумати (се)* pf. 'награбити се', *нагумам се* pf. 'обогатити се' (Лесковац, Митровић 1984), *гумати* impf. 'гумати', *нагумати се / нагумати се* pf. 'на лаком начин стећи, згрнути, награбити (нпр. новаца)' (Лика)²²; осим баналних *nomina agentis* базираних на основном значењу, *гумач* m., *гумача* f., *гумало* f./m. 'ждероња, прождрљивац', као и експресивних *гумока* 'гумача' и *гумеља* 'ко много једе' (ЦГ)²³, свакако овамо иду префигирани поствербали *нагум* m. заст. 'скупљање, гомилање, aggregatio' и *нагумина* f. 'скуп, скупина, aggregatum; скуп чега разнородног, конгломерат'. Непо-

ту, уз резерву, могло ићи и *ћумати* impf. 'гумати' (неубицирано код новијих лексикографа Ристића, Кантрге и Бакотића).

¹⁹ Скрећемо пажњу на творбену подударност овог облика са каш. *zgitac* 'зграти, гомилати' и на његову семантичку идентичност са рус. дијал. *сгумѣтить* 'појести', формално различитим само за једно суфиксално проширење.

²⁰ Шири контекст примера из грађе указује на ово значење, пре него на 'давити се храном због халапљивог једења', како стоји у РСА. Уп. и гр. *γῆμω* 'бити сит'.

²¹ Овај хапак који уз напомену о могућој непоузданости извора доноси РЈА (пропраћен цитатом из дела тог трогирског писца XVIII века: „Nego žrstvom, bludom kletim da gumati meso gn'ilo“) довели су у сумњу Bezlaj (1972–1973:139 преносећи оцену о непоузданости из РЈА) и Виња који тај облик тумачи као инфинитив основног глагола, а речцу *да* као „*usporedno da* i *danas živo* na otocima: *Boje ti je platit multu da poč* и *prežun*“ (Vinja 1998:193), са чим је тешко сложити се. Виња релативно нејасни цитат из РЈА (према коме, чини се, није искључена ни могућност да иза *да* стоји глагол *даји*) селективно проширује на „*Bolje* биеше *poston svetim / da pedipsa tusto tie-lo... / da gumati meso gnielo*“, што преводи као „*Bolje* је *postom kazniti tusto tijelo* *nego gumati gnjilo meso*“. Таква граматичка анализа није уверљива, нарочито ако се на место Вињине лакуне врати сегмент који је он испустио: „*Nego žrstvom, bludom kletim*“ у коме већ стоји поредбена реч *nego* чију функцију нема потребе приписивати речци *да*. Дакле, према Кавањиновој симетрично структурираној реченици: „*Bolje ... da pedipsa ..., nego ... da gumati ...*“, исправно се реконструишу инфинитиви *їедийсаїи* и *гуматїїи* (као паралелу уп. и рус. дијал. *intensivum сгумѣтить* 'појести', Варбот 1999:615).

²² Објективно немотивисан фонетски развој *-в- < -м-* у овом случају може се тумачити аналогijом према сличним алтернацијама као што је *гумно < гумно, шамни < шамни* итд. Ту појаву, честу у многим дијалектима, Ivić (1958:119, pgf. 101) објашњава као тежњу за елиминисањем два назална сонанта (нпр. *млого < много, сумља < сумља* итд.).

²³ Ове две потврде, иначе богато цитираног приносника из Црне Горе, Шоћа, налазе се у грађи РСА али у речник нису ушле, можда због нејасноће примера којима су пропраћене: прва са „*Било би добро кад би радила као што гума (много једе)*“, а друга са „*од гумати / Ко много једе / Никада да се засити*“, обе без ознаке рода. За формалну паралелу (са другим коренским вокализмом), в. напомену 13. Уп. и блискозначно укр. *гамѣла* 'дебео, неспретан човек' (ЭССЯ 7:18 s.v. **gotola* /**gotolъ*(jъ) /**gotula* /**gotyla*).

средна семантичка веза са синхроно потврђеним глаголима ове примере чини неспорнима.

Савремени српски дијал. материјал о семантичком потенцијалу псл. **gumati* сведочи првенствено путем поствербала (од којих су неки послужили даљој деривацији). Међу њима је мање оних који показују основну семантику '(при)тискати, гужвати, гњечити' као *гума* f. 'алатка за размекшавање, штављење коже' (Пирот)²⁴, а далеко више оних који одражавају следећу етапу семантичког развоја: 'притискати' > 'испупчнти (се)' тј. 'нешто испупчено, обло, округло (настало услед притискања, гужвања, набијања, бујања и сл.): *гума* f. 'квржица, гука на кожи (костима, мишићима и др.) настала услед обољења од сифилиса'²⁵, *гумаџа* f. 'исто'²⁶. Релативно велику деривациону продуктивност (уз истовремену географску ограниченост на центр. и ји. Србију) показује *гум* m. 'грм, жбун' (Бачка?)²⁷, *гум* m. 'већи жбун, мало крошњасто дрво' (Врање, Златановић 1998), **глум* 'жбун и сл.' (реално непосредан облик и значење реконструишу се према, очито деноминалном, хапаксу *глуми се* impf. 'шири се, размножава се, разгранав се (коров, жбуње, грање, цвеће)' (Пирот, Живковић 1987))²⁸; *огумак* m.

²⁴ Иза ове штуре дефиниције у РСА, у грађи стоји детаљан опис Мите Живковића: „Табачка алатка: даска одоздо постављена дебљим слојем плуте, поврх даске позади је кожна омча кроз коју се провуче рука да ухвати дршку, углављену с преда на дасци па се том алатком троши (трљањем учини, да не буде крута) уштављена кожа.“ (Збирка речи из Пирота, 1899).

²⁵ Уп. „...неко образовање гноја ... отоци разне величине, гукe, гуме“ (РСА), „(болесник) са сифилистичном гумом на језику“ (*Српски архив* VI, 23, грађа РСА). У недостатку пре свега потврде адекватног предлошка у италијанском (те речи нема у стандардним описним и етимолошким речницима, а REW 3818e доноси само стфр. *gota* и итал. дијал. *gōte* 'вољка итд.' али не и друге континуанте гот. *gota* тј. лангоб. *gomo* у италијанском), као и основних аргумената лингвистичке географије (ареал речи не обухвата Приморје, већ Босну и Србију), тешко је сложити се са судом (SP 7:169 s.v. **g[ma] / *g[mb]*) да је наша народна реч италијанизам.

²⁶ Упркос необичном завршетку (уз све оградe, реалније је претпоставити да он потиче од поименичења женског рода непосредног придева **гумати*, -а, -о, него од постпозитивног члана, будући да нема индиција да је ова потврда из ји. Србије, из зоне утицаја бугарског или македонског језика), овај облик, као и само *гума* (уп. и претходну напомену), не може бити италијанизам јер за то нема довољно чврстих формалних нити семантичких аргумената (уп. итал. *gomito* 'завој, окука, прегиб', *gomitolo* 'крупко' и сл. без потврде медицинског термина).

²⁷ У РСА је ова реч хапакс дефинисан као 'хум, брежуљак' (без убикације, забележио Змај), али ту се заправо ради о погрешном читању (односно преводу) нечитког преписа (данас неpostoјећег) Змајевог оригиналног листића: *Gebüch* [без значења у немачком], уместо *Gebüsch* ['грм']. Уп. и пример: „Иза оног гума има много јагода.“

²⁸ Хапаксни статус овог глагола вероватно је привремен и случајан, без обзира на чињеницу да је он потврђен само у Пироту одакле не располажемо потврдама

'мали жбун' (и његов деноминал *задгумчийи се* рф. 'обрасти, зарастати — о грмљу, жбуњу, бради)' (Вук, књиж.), *гумасиј* adj. 'који има густу крошњу (о храсту, церу, врби, кестену, бресту, кајсији)²⁹ (Србија)³⁰, *гумес(ш)* adj. 'крошњаст' (Врање, Златановић 1998; Зоруновац, грађа РСА), 'лоптаст' (Тимок, Динић 1988), *гумасиј* adj. 'крошњаст, боко-раст' (Књажевац, Ниш), *гумија* f. 'цваст од крупних цветова', фиг. 'група, скуп' (Књажевац), такође 'гужва сена или сламе савијена у облику лопте; крошња лоптастог облика' (Тимок, Динић 1988), *гумка* f. 'кита цвећа лоптастог облика' (Тимок, *ibidem*), 'гранчица са много плодова' (Тимок и Лужница, Рајковић 1982:264)³¹, *гуме* n. (у фрази:

других облика од те основе. Развојни пут реконструираемо као *глуми се* < **глум* < *глумасиј* 'бокорасти итд.' Полазиште видимо у придеву јер претпостављамо да је он формално био најбоља подлога за ширење основе *гум-* у *глум-* (за детаље о томе уп. напомену 31).

²⁹ Примери конкретних дрвета према грађи РСА показују да *гумасиј* може бити и п л а с т (проред наш, Ј.В.-П., уп. његов купасти облик), пасуљ, бокор, драч, метлица: „...брестови без стабла личе на *гумасије* зелене пластове“ (Д. Радић, *Планинци*, 35); „Изашао поред пасуљшишта у коме [су] куљали ... погажени редови *гумасија* чучавца“ (*ibid.* 39); „Између *гумасијих* бокорова китњастог папра...“ (Ј. Драгашевић, *Гласник* књ. XLIII 1878, 341); „...чалија или драч је жив, врло жилав и *гумасиј*...“ + „Особито лепа *гумасија* метлица [цвеће Кохлија]“ *Тимочки календар* 1912, стр. 23, 107). За ово последње, уп. глуж. *hotola, gotoła* 'метлица проса', дљуж. *gotola* 'клас проса, пшенице' (ЭСЈЈ 7:18).

³⁰ Према грађи РСА, прецизније: Левач и Темнић, Параћин, Врање, као и писци Т. Ђорђевић, С. Јаковљевић, А. Ђурић, Д. Радић, Д. Ћосић итд.

³¹ Питање порекла *-л-* у основи *глум-* за сада је нерешиво — са друге стране, тешко је замислити да ови облици нису сродни са формално-семантички тако блиским речима са истог терена. Прва их је заједно сврстала Петљова (имајући тада у виду само књажевачко *глумасиј* и косовско *голумасиј*), али њено објашњење да се разлика састоји једино у другачијем коренском вокализму (при чему очито мисли на неједнако рефлектовање слоготворног *-л-*, од кога иначе изводи и коренско *-у-*), никако не стоји (Петлева 1975:53). Касније Славски (имајући на располагању и новије потврде из Тимока) скреће пажњу да у тим српским дијалектима нема прелаза *-л-* у *-лу-* и закључује, једино могуће, да „rodzina ta wyмага objaśnienia na gruncie sch.“ (SP 7:169). Разлога таквој промени регуларно, на нивоу дијалекта или чак поддијалекта, нема (будући да *-л-* даје *-лу-* једино у јужноморавским говорима, и то само у позицији иза дентала — за детаље о рефлексима слоготворног *-л-* у торлачким говорима, поред посебних речника, уп. и Ивић 1991). Дакле, чак и када бисмо полазили од тога да читава именска породица речи *гум*, *гумасиј* итд. не припада етимолошком гнезду глагола *гумайи*, већ да је у основи њеног коренског вокализма псл. *-л-*, тимочки и пиротски облици на *глум-* никако не би могли говорити у прилог таквој псл. реконструкцији (чији је незанемарљив недостатак и одсуство одговарајућих континуанти у другим словенским језицима). Сходно томе, у одсуству системског тумачења фонетизма облика на *глум-*, тренутно једини излаз видимо у локалном, нестандартном, аналошком (према неизвесном узору), можда експресивном (и свакако новијем) развоју који је довео до таквог гласовног склопа. (Без путоказа ка евентуалној систем-

глуме к'о цвети на булку) 'длаке око вулве' (Златковић 2000), можда и *голѹмес* adj. 'округао, обао' (Косово, Елезовић)³², *о̀гумастѹ* adj. 'са лепом круном' (Лесковац, Митровић 1984), *ђумастѹ* adj. 'гумаст, који има густу крошњу' (Ниш)³³; као и различито изведене именице: *о̀гумчић* m. 'брежуљак' (Тршић, грађа за РСА према обавештењу приносника, мр Милорада Симића), *гумар* m. 'шибље израсло из жила или пањева посеченог дрвећа' ([без акцента] М. Пожаревац); *гѹмавац* m. 'пређа одредена неуједначено, пуна чворића' (БиХ)³⁴; вероватно овамо спада и *гѹмка* f. 'име малој овци' (Жупа)³⁵, а по свему судећи и чак. *гѹмац* m. 'петак са гушћим и дужим перјем на врату' као и чак. *гѹмица* f. 'кокошка са дугим и густим перјем око главе'³⁶. И најзад, за чак. *гѹми-*

ности појаве остављају нас и примери сугласничке метатезе, асимилације, дисимилације, инфиксације и сл. које доноси Белић 1905:236–239, pgf. 107–114 и које су углавном околиналног карактера: *мавилѹја* 'фамилија', *сквирила* 'скрвила', *забовари* 'заборави', *крушѹм* 'куршум', *циглара* 'цигара', *слѹзни главу* 'сагни главу', *шешир* 'шешир', итд.). Имајући у виду да је другде (и на штокавском терену, и у ширим балто-словенским оквирима, уп. и напомену 11) посведочено ширење основног *гум-* експресивним формантом *-(j)-*, може се претпоставити да је и овде то био случај, те да је затим дошло до метатезе ликвиде. Дакле, вероватно *гум-астѹ* > **гум-л-астѹ* > *глум-астѹ*, при чему се таква новонастала основа затим осамосталила и постала даље продуктивна (cf. *глѹмиѹа*, *глѹми се* итд.).

³² Овде се може претпоставити, у одсуству бољег решења, да је секвенца *-олу-* резултат даљег експресивног ширења претходно етаблираног *-лу-* < *-у-* (деталније разматраног у претходној напомени). Овај облик доносимо према Елезовићевом речнику, будући да је одредница *голумастѹ* у РСА (пореклом из Елезовићеве збирке речи из 1905. год.) резултат хиперкорекције.

³³ За овај случај палатализације, као ни за *ђумашѹ* (уп. напомену 18) нема чврстог објашњења. Осим локално, индивидуално или околинално, систематски сигурно није могло доћи ни до бркања *ђ-* и *ћ-* (што би теоријски био начин да се у разматрање порекла лексичке породице *гѹм*, *гѹмашѹ* итд., преко овог прндева, а можда и именице *ђумка* f. 'брсна граница' (Црна Река, Марковић 1986:301) уведе и турцизам *ђума* f. 'чуперак, китица', од тур. *küte* 'хрпа, гомила; брдо; колиба од сламе и сл.' (cf. Skok I 394, Redhouse)).

³⁴ Није потврђен придев **гумаѹ* 'чворноват' који би морао бити у основи ове именице — тј. универбизоване синтагме **гумаѹа ѹређа*. За генетски најближу паралелу уп. *гѹниѹав* adj. 'нераван, чворноват (о плетиву)' (Призрен, Чемерићи — грађа РСА), или даље *гѹжѹа* f. 'смотуљак ... чвор...'

³⁵ Односно, према листићу у грађи: 'Име овци — мала као гомилица' (проред наш — ЈВ-П). С обзиром на такву мотивацију, паралеле овом називу видимо у најсроднијем *гѹниѹа* 'грудва', или даље у *гѹица* 'смотуљак, клупко, грудва' (Врање), а у другом етимолошком гнезду, у готово истозначном *гѹжѹаѹак* 'надимак особи малог раста (обично детету)' (Књажевац).

³⁶ Неманић 1:19, 2:34, при чему је овај други пример само у грађи РСА („*Gallina multis et longis plumis circa caput*“), неуврштен у речник. За нас је у принципу небитно то што би овај моцион пар теоријски могао бити и итал. порекла (с јед-

nār 'име псу' (ibid.) не може се знати да ли је неки италијанизам или домаћа реч (нити, у овом другом случају, да ли припада овде разматра-ној породици или је резултат неке контаминације или фонетске транс-формације³⁷). Крајње је неизвесно какве везе са овом лексичком поро-дицом може имати *гуманац* т. 'нека руда гвожђа' (Босна, РЈА)³⁸.

Иако ни сх. *гум* 'жбун', нити неки од његових непосредних де-ривата, немају директне паралеле другде на словенском терену, што их фактички квалификује за статус псл. дијалектизма, у прилог ста-рини (вероватно прасловенској) њихове семантике 'конус(оидан), ку-па(ст), округло' < 'гомила(ст)' говоре бројне, углавном суфиксалне, творбе од основе **gom-*, из истог апофонског низа, нпр. чеш. *homolka* 'нешто купастог облика; мали сир купастог облика', пољ. *gomółka* 'парче, комад округлог или овалног облика' (ЭССЯ 7:19 s.v. **gomolъka* / **gomolьka*), стчеш. *homon* т. 'купаста женска фризура; украс женске фризури у облику купе' (ЭССЯ 7:20 s.v. **gomonъ*), слч. *homol'a*, чеш. *homola* 'конус' (ЭССЯ 7:18 s.v. **gomola*) итд.³⁹ Ван тог етимолошког гнезда, за паралеле семантичком синкретизму 'жбун' :

не стране, Неманићеви приносици су пореклом из си. Истре, Кварнера, Далмације где треба рачунати са италијанским утицајем — уп. напомену 25 — а са друге, пред-мет његових акценатских студија су у принципу домаће речи, са ретким изузецима старих позајмљеница). Будући да нема формалних препрека тумачењу из домаћих средстава, не треба игнорисати ни могућност удаљеног паралелизма са рус. дијал. *гу-мак* т. 'оковратник' (Урал, СРНГ 7:227).

³⁷ Упркос, с једне стране, подударности у деноминату 'пас' и, са друге, се-мантичкој блискости са облицима *гум*, *гумасџи* итд., речи *ђума* / *ђума* 'ружан (обично рундав) пас' (Јагодина, Студеница, Шумадија), у загонеткама и 'катанац' (Куса ђума кућу чува) и 'чутура' (Црна ђума кроз сво село прође; сви је кметови у уста пољуби-ше), *ђуме* 'исто' и *ђумче* 'мали пас — мало псето са дугачком длаком' (Параћин, Ти-мок) или *ђумче*, *ђумкаш* 'пас малог раста' (Црна Река, Марковић 1986) највероватни-је не припадају породици глагола *гумаџи*, већ о њима треба размишљати заједно са синонимним им *цума*, можда и *ђумре* adj. indecl. 'ситан, мален; скуп(?)' (Левач, Ле-сковац), који, додуше, немају решену етимологију.

³⁸ Дефиниција непоуздана, према цитату 'Дусинско гвожђе [гј. руда гвожђа] не даде се топити док му се друга руда *гуманац* не придода' (Ivan Frano Jukić, alias Slavoljub Bošnjak, *Zemljopis i poviesnica Bosne*, Zagreb 1851, одакле је термин преузео и Алија Исаковић, за свој речник старинских рударских термина, уп. *Geološki glasnik* 14, Сарајево 1970–1971, 1–119). Иако ексцерпиран из првобитног извора, овај хапакс у РСА није уврштен. N. В. *Дусина* је топоним у Босни (РЈА).

³⁹ Услед изолованости у лексичком систему, локалном и свесловенском, фор-мално блиски рус. дијал. фитоним *гуманка* 'мочварна купина' (Карелија, СРНГ 7:227) и поред ономасиолошке подударности са **кqp-ina* 'Rubus fruticosus' (< **кqpa* 'брдо (голо или пошумљено); речна ада обрасла жбуњем; тресет итд.', cf. ЭССЯ 12:63–64, 56–57) само са резервом можемо сматрати паралелом. Због непрецизности дефиниције, потпору не пружа ни рус. дијал. *гумарчик* 'јестива биљка [каква?]; зрне-

'гомила, хрпа' : 'чворуга' уп. континуанте псл. **grъmъ* (ЭССЯ 7:159) или нпр. рус. *кочка* f. 'хумка; пањ обрастао травом; камилина грба'⁴⁰. Уп. и паралелизам значења 'гумно; гомила, хрпа; мноштво уопште' < 'врећи' у случају срп. дијал. *врах* < *врећи* (ОС 20, за детаље Bjeletić 1991:162–164).

Са експресивним суфиксалним проширењем основе *-уљ-*:

- *гумуљайи* impf. 'халапљиво јести' (Никшић); *гумуљица* f. 'лоптица, громуљица (дима, траве)' (књиж.), највероватније и *гумулица* f. 'беочуг' (књиж.)⁴¹, уп. и *гомуљица* (Skok I 589–9), за основу види и напомену 13.

Са интензивирајућим суфиксом *-ш-*:⁴²

- *гунџайи* (< **гум-ш-айи*)⁴³ impf. 'облачити коме много оде-ла'⁴⁴ (Врање), рефл. 'гомилати се, гужвати се', *нагунџайи* pf. 'натрпати, натронтати кога одећом', 'избочити, набућити' refl. 'нахватати се, накупити се у већој количини' („Нагунтало се блато на точак“ — Вук), *згунџайи* pf. 'притиснути, стегнути, сабити'⁴⁵, *згунџам* (се) pf. 'скупити се' (Лесковац, Митровић 1984), *згунџориши* се pf. 'свити се у клупче, скупити се, шћућорити се' (књиж.); поствербали (nomina resultativa): *гунџа* f. 'израслина, гука; кврга на дрвету' (Јадар), 'гру-

вље те биљке' (Урал, СРНГ 7:227), а стоји и могућност алоглотије у случају два уда-љена пункта руског језика.

⁴⁰ Тако и сх. турцизам(?) *џомба* и сл. 'жбун сите или шаша у бари или риту' : *џумба* 'кеса, тоболац' : *џамбуровиш* 'пут нераван на којем је остало бусење од блата' према фрази *јести к[а] џомба* 'не знати мере у јелу' (Skok I 481 s.v. *џомба*).

⁴¹ За семантичку паралелу уп. *гужва* 'смотуљак, клупче' али и 'карика, котур савијен или исплетен од сламе, прућа (ређе гвоздена алка) којим се везују или спајају делови нечега', 'огрлица, ниска', 'колут, котур' итд.

⁴² На први поглед, глаголи делују као деноминали, међутим управо је обрнуто, именице су поствербали. Поред формалног индикатора у виду глаголског (а не именичког) суфикса *-t-*, у прилог овоме говори и чињеница да је вербална семантика разноврснија од номиналне (и то на начин који искључује могућност деноминалног развоја).

⁴³ За фонетику сф. *џамџиши* : дијал. *џанџиши*, где се стандардно чува *-м-* због свести о вези са *џамџи*, док у случају *гунџаши* није било таквог корективног фактора. Ни овај глагол ни неки од његових деривата Скок не бележи.

⁴⁴ Није сасвим искључено да овамо спада и *гџнџаши* (се) impf. 'имати сувише одевних предмета на себи (због зимогрољљивости или да би се показала гардероба)' (Златибор, Миловановић 1983:24). Иако регуларно *-у-* не даје *-е-*, у сфери експресивног то није немогуће.

⁴⁵ „Већу ручицу [кудеље] ... мало згунта под лактом, да кудеља испадне збигенија, ради јачега спајања или везе њених влакана“, уп. и рус. *пригумитъ* 'притиснути тегом (купус)'

два масла' (Призрен), *гунџав* адј. 'чворугав, квргав (о незараслој кости)' (Бачка, Банат), 'нераван, цомбаст (о душеку)', 'нагомилан, нагужван; претерано обучен' (Врање); 'нераван, чворноват (о плетиву)' (Призрен, Чемерицић — грађа РСА) (сф. *гумавац*).

Са интензивирајућим суфиксом *-н/њ-*:

— *нагумњајти се* рф. 'најести се, прејести се' (Косјерић, мр Владо Ђукановић усмено).

Изложени српски материјал формално и семантички не само да подупире етимолошко тумачење псл. основе **gim-* као апофонске варијанте низа са секундарним аблаутом (како га је реконструисала Варбот), већ и пружа још једну потврду реалности појаве секундарног аблаута и перспективности таквог правца размишљања у словенској етимологији. Још чвршћу аргументацију пружио би корпус сх. континуанти са коренским вокализмом *-ъ-*, дакле **gъm-*⁴⁶, а нарочито указивање на паралелизам облика и значења с једне стране, изведених од псл. **gim-* / **gъm-* (дакле веларног крака дихотомног прасловенског гнезда пореклом од ие. **get-*, **gъt-*) и, са друге стране, деривата палаталног крака истог гнезда, од псл. **žem-* / **žъm-* (реализованог у широко посведоченим континуантама глагола **žęti* / **žъtъ*)⁴⁷, што ће бити тема неког будућег рада.

Овим радом не само да се одбацује могућност алоглотског порекла сх. глагола *гумайи*, већ се смештањем те речи у њен што потпунији идиоглотски контекст (независно од коначног решења које остаје отворено за дискусију), увелико олакшава и предстојећи посао одговарајућег позиционирања тог облика (као и осталих делова његовог етимолошког гнезда) у будућем *Етимолошком речнику српског језика*⁴⁸.

⁴⁶ Међу њима, наравно, нема континуанти чисте основе, али зато показују већу варијантност експресивних суфикса (осим *-t(j)-* и *-l(j)-*, такође *-c-*, *-č-*, *-žd-*, *-r-*): *гмуџајти* 'халапљиво, лакомо јести', *гмечийи* 'јести неумерено, ждерати', *нагмарайи* 'натрпати, набити (да што више стане, нпр. вуне у цак)', *нагмарийи* 'истућн, избити', *нагмарайи се* 'најести се прождрљиво' *нагмецаји* 'истући', одн. поствербали *гмуца* 'смотуљак; гужва, клупко', *гмеч* 'замотуљак' итд.

⁴⁷ Од чисте основе у случају настављача тешке базе и са експресивним проширењима основе у случају нулске базе: *нажјетти* 'стиснути, стегнути', *жсимайи* 'истискивати, цедити гњечити', *жсмити* 'исто', *жсмијати се* 'устручавати се, снебивати се'; *ужсмуйкајти се* 'изгужвати се', *жсмуџа* 'гужва од разног наноса који се нахвата око неког предмета те плива по реци', *жсмуџка* 'лоптица качамака са скорупом унутра'; *жсмарији* 'брзо, халапљиво јести и пити', *жсмарији (се)* 'цедити (се) (о влажном земљишту, плачу, киши, знојењу при раду или сунчању итд.)', *жсмара* = *жсмира* 'чварак; талог после цеђења чварака' итд.

⁴⁸ Имајућн у виду потребе тог речника, искуство писања овог прилога говори да окосницу његовог корпуса може да чини РСА (иначе на великој цени међу сло-

Без претензија на коначност суда на било ком плану, овај рад је имао амбиција да допринесе српској, словенској, па чак и теоријској етимологији. Првој укључивањем свих (тренутно доступних)⁴⁹ поузданих и потенцијалних деривата глагола *гумаџи* у конструкцију његовог домаћег етимолошког гнезда (уз претресање и честе ревизије постојећих парцијалних тумачења); другој указивањем на досад нерегистроване паралеле и извесним корекцијама (чешће позитивним, у смислу додатних потврда, него негативним, у смислу побијања) у прасловенским речницима описаних лексема. И најзад, као један од резултата могла би се формулисати и мала допуна („амандман“) принципу самобитности који Киш истиче као основно начело у етимологисању позајмљеница (а у духу Семеређијевих смерница за тражење 'економичнијих етимолошких решења')⁵⁰: 'Уколико за неку реч *йосџоје љри или више алоглојских љумачења, гоџово је сигурно да је она зайраво идиоглојског йорекла, џе да исџраживања џреба усмерџиџи у љравцу ойкривања и дефинисања лексичко-семанџичке йородице којој размџџрана реч љриџада у маџичном језику.*' Овде анализирани глагол *гумаџи* може послужити као илустрација такве законитости.⁵¹

ЛИТЕРАТУРА И СКРАЋЕНИЦЕ

- Белић 1905:** А. Белић, Дијалекти јужне и источне Србије, *СДЗБ* I.
Bezljaj 1972–1973: F. Bezljaj, Na robu srbohrvatskega (in slovenskega) etimološkega slovarja, *Jezik in slovstvo* XVIII/4, Ljubljana, 139–141.
Вјетић 1991: М. Вјетић, О пореклу неких рећи из источне Србије, *Зборник Маџице срџске за филологију и лингвџџику* XXXIV/2, Нови Сад, 159–169.
Динић 1988: Ј. Динић, Речник тимочког говора, *СДЗБ* XXXIV, 7–335.
Fraenkel: E. Fraenkel, *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II, Göttingen 1962–1965.

венским етимолозима) допуњен свим расположивим новијим дијалекатским материјалом, али да етимолог у случају недоумице мора бити спреман да поново иде у оригиналну грађу у потрази за неуврштеним листићима или онима чији је садржај, у одређеном тренутку, селективно унет у РСА.

⁴⁹ Стицање коначне слике о дистрибуцији глагола *гумаџи* у српском језику немогуће је без додатног дијалектолошког напора којим би се утврдио његов данашњи ареал на штокавском терену. Захваљујући томе што га бележи још Вук, Бернекер га је почетком века увео у словенску етимологију, али то је за собом повукло и хендикеп одсуства глагола *гумаџи* из савремених српских дијалекатских речника за које је устаљена пракса да се састављају диференцијално на Вуков.

⁵⁰ Уп. Киш 1969:69–70 и Szemerényi 1977/1962: 294, 297, 306, 315, 325, 335.

⁵¹ У сличне сврхе послужио нам је и малаконим *љџар* „прилепак, *Patella coerulea*“ (уп. Влajiћ-Роповић 2000).

- ЭССЯ** — *Этимологический словарь славянских языков*, 1–, Москва 1974–.
- Ivić 1958**: P. Ivić, *Die serbokroatischen Dialekte — Ihre Struktur und Entwicklung I. Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe*, 's-Gravenhage.
- Ивић 1991**: П. Ивић, О рефлексима слоговног *л* у призренско-тимочкој дијалекатској области, *Из српскохрватске дијалектологије. Изабрани огледи III*, Ниш, 205–214.
- Киш 1969**: Л. Киш, О некоторых принципах этимологизирования заимствованных слов, *Этимология* 1967, Москва, 68–70.
- Манић-Форски 1997**: Д. Манић-Форски, *Говор Лужнице*, Бабушница.
- Марковић 1986**: М. Марковић, Речник народног говора у Црној Реци, *СДЗБ XXXII*, 259–494.
- Миловановић 1983**: Е. Миловановић, Прилог познавању лексике Златибора, *Прилози проучавању језика* 19, Нови Сад, 15–70.
- Митровић 1984**: Б. Митровић, *Речник лесковачког говора*, Лесковац.
- ОС**: Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, *Огледна свеска*, Библиотека Јужнословенског филолога, н.с. књ. 15, Београд 1998.
- Петлева 1975**: И. П. Петлева, Этимологические заметки по славянской лексике. III, *Этимология* 1973, Москва 1975, 44–53.
- Петлева 1976**: И. П. Петлева, *Этимологические исследования в области сербохорватской лексики*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Москва, 1–24.
- Поповић 1953**: И. Поповић, Новогрчке и средњегрчке позајмице у савременом српскохрватском језику, *Зборник радова С.А.Н. XXVI*, Византолошки институт С.А.Н. књ. II, Београд, 199–233.
- Рајковић 1982**: Љ. Рајковић, Лексичко богатство тимочко — лужничког говора, *Лексикографија и лексикологија*. Зборник реферата, Београд — Нови Сад, 263–268.
- Redhouse**: *Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük*, Istanbul 1988¹⁰.
- RJA**: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-XXII, Zagreb 1880–1974.
- РСА**: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1–, Београд 1959–.
- СДЗБ**: *Српски дијалектолошки зборник*, 1–, Београд 1905–.
- SEK** — W. Boryś / H. Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, Warszawa 1994–.
- Skok** — P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, Zagreb 1971–1974.
- SP** — *Słownik prasłowiański*, 1–, Wrocław etc., 1974–.
- СРНГ** — *Словарь русских народных говоров*, 1–, Москва — Ленинград (Санкт-Петербург), 1964–.
- Станић 1990–1991**: М. Станић, *Ускочки речник*, I-II, Београд.
- Szemerényi 1962/1977**: O. Szemerényi, Principles of etymological research in the Indo-European languages, у: *Etymologie. Wege der Forschung*, Band CCCLXXI-II, Herausgegeben von Rüdiger Schmitt, Darmstadt, 286–346.
- Варбот 1984**: Ж. Ж. Варбот, *Правславянская морфонология, словообразование и этимология*, Москва.

- Варбот 1999:** Ж. Ж. Варбот, Вокруг славянского гумна, *Поетика. История литературы. Лингвистика — Сборник к 70-летию Вячеслава Всеволодовича Иванова*, Москва, 614–618.
- Vinja 1998:** V. Vinja, *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, Knjiga I, A-H, Zagreb.
- Влајић-Поповић 1993:** Ј. Влајић-Поповић, Један семантички помак код експресивних и оноματοпејских глагола: 'ударати' > 'јести', *Научни састјанак слависта у Вукове дане XXI/2*, Београд, 125–132.
- Vlajić-Popović 2000:** J. Vlajić-Popović, Idioglossy or Alloglossy (the Case of the Adriatic Malaconym *lūpar* 'limpet, Patella coerulea'), *Балканско езикознание / Linguistique balkanique*, Софија (у штампи).
- Златановић 1998:** М. Златановић, *Речник говора јужне Србије*, Врање.
- Златковић 1988:** Д. Златковић, Пословице и поређења у пиротском говору, *СДЗБ XXXIV*, речник 613–681.
- Златковић 2000:** Д. Златковић, *Срамотно и йогано у йиројском говору*, Београд (у штампи).
- Живковић 1987:** Н. Живковић, *Речник йиројског говора*, Пирот.